

RECENZE

JAN BERÁNEK, PETR MACEK EDD.,
METODIKA STAVEBNĚHISTORICKÉHO
PRŮZKUMU.

Praha: NPÚ 2015. ISBN 978-80-7480-037-5.

Zásadní metodický text je jistě možné recenzovat z různých úhlů pohledu. V případě dlouho očekávané¹⁾ syntetické práce, jejímuž vydání předcházely publikace metodik dílčích²⁾ a především sám vývoj oboru stavebněhistorického zkoumání, se nabízejí hlediska aktuálnosti,³⁾ úplnosti a vzájemné kompatibility vytvořeného systému metodik. Hlediskem zásadním a recenzně nepominutelným je ovšem to, zda je recenzovaná práce skutečně kritickou kodifikací dosavadní praxe, aby se mohla stát odůvodněným měřítkem pro nově zpracovávané průzkumy. Autoři s použitím metodiky přímo spojují kontrolu kvality SHP a zdůrazňují, že „tomuto účelu nejlépe vyhovuje formalizovaná podoba určená touto metodikou“ (s. 11). Při takto chápané úloze metodického textu musí být samozřejmostí, že „formalizovaná podoba určená metodikou“ bude pro prezentaci výsledků stavebněhistorického bádání vhodná.

Recenze je proto pojata především jako svého druhu „zátěžový test“, který ukazuje, co se stane, když zpracovatel průzkumu metodiku „přijme za svou“ a bude se řídit jejími návody.

Obsáhlý text k tomu nabízí desítky příležitostí. Stavebněhistorické zkoumání určuje řada zvyklostí a mnoho velmi detailních dílčích pravidel, s nimiž se autoři publikace museli vyrovnat. V recenzním prostoru se omezím na témata nejzásadnější: na vztah metodikou vymezeného SHP k ostatním formám stavebněhistorického zkoumání a na dva základní tematické bloky, podle nichž je recenzovaná práce členěna, tedy na fázování stavebněhistorické činnosti a na základní strukturu elaborátu SHP. Sama nápadná obsáhlost metodického textu, doprovázeného podrobnými a informačně bohatými přílohami, je jeho nespornou předností. Začínajícím zpracovatelům a uživatelům SHP poslouží

1) Komplexní metodika elaborátu SHP, která je předchůdcem recenzované práce, byla vydána před téměř 15 lety (P. Macek, Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum. Odborné a metodické publikace, sv. 23. Příloha časopisu Zprávy památkové péče 61. Praha: Státní ústav památkové péče 2001, 2. dopl. vyd.).

2) Jedná se zejména o metodiku operativního průzkumu a dokumentace (J. Bláha a kol., Operativní průzkum a dokumentace historických staveb. Odborné a metodické publikace, sv. 31. Praha: NPÚ ÚOP SČ 2005), metodiku měřické dokumentace (J. Veselý, Měřická dokumentace historických staveb pro průzkum v památkové péči. Odborné a metodické publikace, sv. 49. Praha: NPÚ ÚOP SČ 2014) a metodiku pasportizace (F. R. Václavík, Průzkum, dokumentace a inventarizace architektonických prvků. Odborné a metodické publikace, sv. 47. Praha: NPÚ ÚOP SČ 2014).

3) V konkrétní tematické rovině je aktuální zejména problematika destruktivních průzkumových metod, oblast tzv. stavební mikrohistorie či otázka integrace textové a obrazové složky v elaborátu SHP, zcela nepokrytá metodikou standardního nedestruktivního SHP (P. Macek, o. c. v pozn. 1).

jako cenný zdroj informací, pro zkušené badatele může být inspirativní porovnání vlastních postupů s těmi, které metodika velmi podrobně popisuje. Škoda jen, že je tak výrazně předmětně zaměřena. Vymezuje, **kde** hledat informace a na **co** se ve zkoumané stavbě zaměřit, jen vzácně však popisuje, **jak** zjištěné skutečnosti vyhodnocovat a jak se ve složitých situacích rozhodovat. Odpovědi na otázku **proč** v textu potom téměř nenajdeme. Autoři možná považovali své pojetí obsahu a formy stavebněhistorického průzkumu za tak samozřejmé a bezrozporné, že ani zdůvodnění nepotřebuje. Bohužel tomu tak není.

RECENZOVANÁ METODIKA V KONTEXTU EXISTUJÍCÍCH TYPŮ STAVEBNĚHISTORICKÉHO PRŮZKUMU

Dílčí a speciální formy SHP

Recenzovaná publikace se nazývá „Metodika stavebněhistorického průzkumu“, nikoliv metodika nedestruktivního stavebněhistorického průzkumu nebo například metodika objektového stavebněhistorického průzkumu či podobně. Lapidárnost takového názvu „bez přívlastku“ má ovšem důsledky. V logice svého obecného názvu je recenzovaná práce **metodikou každého (libovolného) stavebněhistorického průzkumu**. Tato aspirace zjevně neopovídá skutečnosti; existuje například rozsáhlá oblast tzv. **dílčích stavebněhistorických průzkumů**, které z povahy zkoumané věci ani nemohou dodržet požadavky stanovené v recenzované publikaci. Obdobně to platí i o dalších specifických formách, označovaných nejčastěji jako **prohloubený SHP** či **předběžný SHP**. To, že takovéto názvy a jim odpovídající dokumentační formáty existují, je podmíněno složitostí a různorodostí problematiky stavebněhistorického zkoumání, které reaguje na různé situace a podmínky. V textu recenzo-

vané metodiky nejsou zhodnoceny, byť jako okrajová či třeba neregulární forma SHP, nejsou dokonce ani zmíněny. Chybí zde i souvisle formulovaný metodický přístup k situacím, kdy existuje starší stavebněhistorický průzkum zkoumaného objektu. Recenzovaná metodika svou textací neproказuje, že by vznikala analýzou a kritickým zhodnocením existujícího pole badatelské stavebněhistorické činnosti. Stanovuje jedinou, ale nikoliv jedinou možnou, etapizaci průzkumové činnosti a jedinou, ale nikoliv jedinou možnou, strukturu elaborátu celoobjektového SHP. Cílem recenze je mimo jiné tyto nedostatky prokázat a poukázat na to, že stanovit jedinou a jednotnou etapizaci průzkumové činnosti a vyžadovat zcela invariabilní základní skladbu elaborátu SHP, jak to činí recenzovaná metodika, je kontraproduktivní.

Aktualizace staršího stavebněhistorického průzkumu

Autoři se otázkám jak se vypořádat s existencí starší stavebněhistorické dokumentace nevěnovali a téma více méně přesunuli do badatelské historie či drobných operativních připomínek k postupu průzkumových prací.⁴⁾ Neřeší explicitně otázku, zda je třeba vytvořit průzkum zcela nový, či zda některé části starší dokumentace přejmout a popřípadě (a především) jakým způsobem. Dle textace recenzované metodiky lze soudit, že požadují zpracování průzkumu nového. Znamená to však, že bude ve všech případech zpracována i archivní rešerše nejstarších období. Pokud ano, co by to znamenalo kapacitně pro provádění SHP v České republice? Pokud ne, jak by měla vypadat struktura elaborátu takového SHP?

Destruktivní (invazivní) SHP a operativní průzkum a dokumentace

Problematické destruktivních (invazivních či také sondážních) průzkumů se v recenzované metodice věnuje kusá pozornost. Naprostá většina kapitoly vymezující postup průzkumové činnosti („II. Provádění SHP“, s. 12–34) se zabývá její nedestruktivní fází; text je zde skutečně popisem postupu. Destruktivním sondážním průzkumům se věnuje necelá strana (s. 33), kde autoři konstatují existenci těchto průzkumů a apelují na profesionální stránku sondážní práce. Sondážní průzkumy se jistě musí provádět účelně a obezřetně. Jsou však svým určením diagnostickým nástrojem, který slouží k podrobné znalosti stavby, a v řadě případů představují jedinou možnou formu, jak ověřit podstatné skutečnosti. Racionální výklad jejich potenciálu a limitů v recenzované publikaci postrádáme. V případě sondáží či obecněji invazivních diagnostických zásahů autoři zmiňují zásahy ostatních profesí, (označované zde jako průzkumy doplňkové: průzkum restaurátorský, stavebně technický a další), pojem stavebněhistorická sonda se však v metodi-

ce nevyskytuje a v podrobně stanovené struktuře elaborátu SHP dokumentace a vyhodnocení těchto sond nemá stanovené místo. Přitom metodika **operativního průzkumu** se sondováním kvalifikovaně zabývá.⁵⁾ Důležitá, náročná a třeba i sporná témata OPD však do „velké metodiky SHP“ zahrnuta téměř nebyla. Nemohu se zbavit dojmu, že se autoři pokusili náročné problematice sondážních průzkumů vyhnout a přiřknout či přenechat ji jiným průzkumům (a jejich metodikám). Symptomatické v této souvislosti je, že stavebněhistorickou průzkumovou činnost prováděnou po zpracování elaborátu SHP v průběhu stavebních prací nazývají operativním průzkumem (viz podnadpis kapitoly II.6. 1. 2 i její textace na s. 33). Vzhledem k tomu, že se touto cestou doplňují zjištění učiněná v předcházejícím SHP, by bylo správnější hovořit o prohloubeném stavebněhistorickém průzkumu. Tím se dostáváme ke druhému významnému tématu metodiky – fázování stavebněhistorické činnosti.

POSTUP PRŮZKUMOVÉ ČINNOSTI

Fázování průzkumové činnosti

První fázi průzkumové činnosti autoři metodiky charakterizují tak, že „odpovídá standardnímu nedestruktivnímu SHP“ a že je „zpracována v předstihu před zahájením projekčních prací“ (s. 10). První fázi je třeba vždy uzavřít elaborátem SHP. První fáze dle autorů metodiky nezahrnuje průzkumy prováděné v období tzv. předprojektové přípravy, ty patří až do fáze druhé, jak je patrné z názvu podkapitoly „II.6. 1. 1 Fáze II.a – doplňkové průzkumy a výzkumy před přípravou projektu“ na s. 33. Formulace v názvu podkapitoly „před přípravou projektu“ je ovšem nesprávná, výše uvedené průzkumy neprobíhají před přípravou projektu, ale jsou její součástí, jedná se o průzkumy přípravné, předprojektové, nikoliv „předpřípravné“. Mezi tyto průzkumy bývá ostatně obecně zařazován i SHP. Takto vymezená situace navíc nastává pouze v případech tzv. izolovaných SHP, kdy není zadán a zpracováván žádný projekt. Tehdy skutečně probíhá SHP před přípravou konkrétního projektu. Je-li projekt zadán, bývá provádění SHP spolu s ostatními průzkumy od počátku součástí přípravy projektu, tedy tzv. předprojektové přípravy.⁶⁾

Ve druhé fázi autoři metodiky slučují fázi předprojektové přípravy a vlastní provádění stavební činnosti: „Druhá fáze probíhá v rámci přípravy a následném provádění stavebních prací...“ (s. 10). Tato fáze se „... v zásadě rozděluje na dvě etapy: projekční a stavební“ (s. 11), přičemž „... jedna je spojena s doplňkovými průzkumy, předcházejícími přípravou projektu/obnovy, druhá pak s průběhem vlastních stavebních prací“ (s. 33). Definiční obsahovou charakteristikou fáze je, že je „spojena s destruktivními zásahy do hmotné podstaty zkoumané stavby“ (s. 33).

4 V dílčí kapitole věnované terénnímu průzkumu („II.4. 4. 2 Orientace v základní literatuře a dohledání předchozích elaborátů SHP“, s. 17–18) se spíše jen zmiňuje obecný význam starších elaborátů SHP. V kapitole „Stavební historie“ se dočítáme: „Samozřejmou povinností je odlišovat vlastní zjištění od starších; (...) citovat např. zjištění obsažená ve starším SHP, kupř. formou poznámkového aparátu.“ (s. 44) Zjištění starších SHP se tak ocitají „pod čarou“. Tématika předchozího SHP přitom patří na sám počátek elaborátu. Skrze tento elaborát zpracovatelé průzkumu získávají prvotní představu o stavebním vývoji a dostávají se k archivním pramenům. Přesto se taková situace nepopisuje ani náznakem v dílčí kapitole věnované postupu při archivním průzkumu („III. 3.4 Postup při archivním průzkumu“, s. 14–16).

5 J. Bláha a kol., o. c v pozn. 1, zejm. s. 18 a s. 49–50.

6 Problematika je zevrubně popsána v metodice předprojektové přípravy (V. Gírsa a kol., Předprojektová příprava a projektová dokumentace v procesu péče o stavební památky. Odborné a metodické publikace, sv. 27. Příloha časopisu Zprávy památkové péče 64. Praha: NPÚ ÚP 2004) a metodice projektování obnovy stavebních památek (J. Holeček – V. Gírsa a kol., Projektování obnovy stavebních památek. Odborné a metodické publikace, sv. 35. Praha: NPÚ ÚP 2008). Obě publikace se zabývají rovněž úlohou SHP v procesu přípravy projektu obnovy památek. V seznamu literatury v recenzované práci nejsou uvedeny.

Problematika fázování SHP z hlediska jeho užití

Metodikou stanovené fáze průzkumové činnosti působí logicky: nejprve zkoumání před zásahy do stavby (zakončené elaborátem SHP), posléze během zásahů do stavby a nakonec shrnutí zjištění. Autoři usilovali o věcné a metodicky podložené vymezení obecného fázového modelu stavebněhistorického průzkumu. Třídícím hlediskem se jim staly (jakékoliv) zásahy do stavby; ty vymezují druhou, tedy prostřední fázi stanoveného třífázového postupu. Zobecnili však přitom časové návaznosti typické pro izolovaný SHP, které nelze aplikovat na průzkumy, zpracované v rámci přípravy projektu (a takových je většina).

Závažnější je, že sloučili do jedné fáze (předprojektovou) průzkumovou a stavební činnost. Tím zastřeli zásadní moment z hlediska určení SHP: po skončení předprojektové fáze výsledky průzkumu směřují jako podklad pro rozhodování k orgánům památkové péče a slouží rovněž jako velmi zásadní podklad pro kvalifikované projektové řešení obnovy dané stavby. Ve stavební fázi se již realizuje schválený projekt. **Předprojektovou a stavební fázi je proto zcela nevhodné slučovat.** V textu navíc autoři zdůrazňují povinnost zakončit první fázi SHP elaborátem: „Součástí první fáze je provedení a zpracování příslušného formalizovaného elaborátu.“ (s. 10) Tento elaborát však dle vymezení metodiky nemůže zachycovat výsledky stavebněhistorických sond ani žádných jiných destruktivních průzkumů, které patří až do druhé fáze. Pokud se však v elaborátu SHP na konci první fáze nevyhodnotí výsledky invazivních průzkumů, nemohou se „dostat“ k projektantovi a památkářům. Zůstanou (pouhou) dokumentací stavby bez možnosti prospět její poučené obnově, ledaže by zpracovatel připravil aktualizaci elaborátu, která však může vyžadovat jeho značné přepracování v krátké době.

Správné by bylo připojit toto vyhodnocení k první fázi, aby zahrnula reflexi případných sondážních průzkumů (to platí zvláště pro SHP vznikající v rámci předprojektové přípravy). Zpracovatel SHP by měl před uzavřením elaborátu vyčkat zjištění z případných diagnostických zásahů do stavby, aby výsledek jeho práce byl co nejúplnější. I u izolovaných SHP je jisté možné v případě vážné potřeby stavebněhistorickou sondu provést. Následné průzkumové činnosti jsou totiž zcela nejisté.

Je rovněž metodicky korektní, zejména u izolovaných SHP, vymezit průzkumy v rámci předprojektové přípravy a jejich vyhodnocení (popsané v již výše uváděné podkapitole „II.6. 1. I Fáze II.a...“ na s. 33) jako fázi samostatnou. V takovém případě by existovaly čtyři fáze stavebněhistorického průzkumové činnosti. V obou případech platí, že součástí vyhodnocení mají být nejen průzkumy jiných specialistů (například statiků či restaurátorů), ale také stavebněhistorické sondy, které provádí zpracovatel průzkumu, je-li to potřebné. Na základě vyhodnocení všech zjištění by měl také rozhodnout, zda bude potřebné v průzkumové činnosti pokračovat i během stavby, tedy, zda zahájit druhou fázi průzkumové činnosti. U historicky vrstevnatých staveb bývá pokračování průzkumu většinou užitečné a někdy nezbytné, u novějších a jen nevýznamně vrstevnatých staveb nezřídka ne. V takovém případě SHP končí. Třífázový průzkum není obecným pravidlem. Neměl by být ani paušálním metodickým ideálem. Průzkum je užitečný provádět jen do té doby, dokud může přinést smysluplné poznatky.

Elaborát a jeho vztah k fázím SHP

Ačkoliv se v textaci kapitoly „I.4 Tři fáze SHP a jejich pozice ve struktuře památkové péče“ (s. 10–11), hovoří výhradně o elaborátu SHP první fáze, formalizovaný obsah elaborátu stanovený s. 36 předepisuje zahrnutí výsledků invazivních průzkumů, které se provádějí (až) ve druhé fázi dle vymezení metodiky. Tento elaborát přitom v popisu fází postupu průzkumu není nijak vymezen. Přísně vzato však není ani elaborátem, který lze jednoduše vztáhnout k uzavření předprojektové fáze, neboť obsahuje kapitolu s náměty pro další průzkumy a takové průzkumy lze těžko předepisovat pro stavební činnost.⁷⁾ Struktura předepsaného elaborátu se nevztahuje k žádné konkrétní fázi či časovému okamžiku, je „univerzální“. Má proto „formulářovou formu“, zachycuje maximum možností, některé kapitoly mohou být vakátní. Takové uspořádání se dobře hodí pro evidenci elaborátů a nakládání s nimi. Jeho limity se projeví, pokud průzkumová dokumentace obsahuje nadstandardní součásti, anebo syntetický způsob traktování látky a vyhodnocení průzkumových zjištění. Potom bývá obtížné takovéto partie do apriorně stanovené struktury bez násilí na traktování látky umístit.

STRUKTURA ELABORÁTU SHP

Pragmatická kritéria členění elaborátů

V úvodní kapitole autoři sumárně definují elaborát stavebněhistorického průzkumu tak, že „obsahuje textovou část, grafické vyhodnocení a obrazovou a plánovou přílohu“ (s. 9). Metodika předepisuje elaborát dvanácti kapitol s fixními názvy, které musejí být uspořádány v neměnitelném pořadí: „Obsah výsledného elaborátu standardního SHP má jednoznačně předepsanou formu (...) Musí být dodržena struktura dělicí elaborát do dvanácti kapitol.“ (s. 35). Obsahová charakteristika výroku prvního a formální charakteristika výroku druhého umožňují (a vyžadují) zamyšlení nad kritérii, která vedla právě k takovému členění. Autoři je v textu nenaznačují.

Tato kritéria zjevně vycházejí z **pragmatického** a instrumentálního zřetele při zpracování SHP a **nemají metodologickou** povahu. Jejich podstatou je oddělování různých typů informací v elaborátu SHP (informace textové a ne-textové, označované většinou souhrnně jako obrazové, tedy různé fotografie, nákresy a výkresy apod.), dále pak členění elaborátu dle místa, kde byl průzkum prováděn (archivní průzkum a průzkum stavby in situ), a dle profesní specializace zpracovatelů jeho dílčích částí (archivář, respektive specializovaný historik na jedné a stavební historik na druhé straně).

Členění dle charakteru informací, textová a obrazová část

Rozdělení elaborátu SHP na obrazovou a textovou část představuje v recenzované metodice základní, hierarchicky nejvyšší úroveň členění. Separace textové a obrazové složky, kterou kodifikuje, odpovídá dobře, kdy byly psány texty na psacím stroji a analogově pořízené fotografie a ručně kres-

7) Pokud je ovšem elaborát SHP zpracován například v rámci architektonické studie, mohou být doporučeny průzkumy pro projektovou fázi stavebního povolení. Fázováním projektové činnosti a fázemi a formami předprojektové přípravy se však autoři nezabývají.

lené plány byly ke strojopisu přikládány. Dnes je možné obrazovou a textovou část integrovat na mnoha rovinách: na úrovni kapitoly, subkapitoly, části stavby, časového období, anebo přímo na úrovni sémantické, kdy obrazová informace doprovází konkrétní tvrzení. Vkládané obrázky může doprovázet další podrobný komentující text, který vytváří sekundární textovou vrstvu. Metodika explicitně připouští takovouto (dnes mimochodem běžnou) vazbu textu a obrazové informace jen v kapitole „Popis“. Lze ji využít samozřejmě i u historického plánu v některé z historických kapitol, sada porovnávacích fotografií může výstižně objasnit náročné úvahy v kapitole „Památkové hodnocení“ apod. Plán či fotografii může být vhodné publikovat i ve zvětšeném výřezu s vyznačením zkoumaných skutečností. Potom je takováto obrazová informace doslova kontextuální, na konkrétní text vázaná, její oddělené publikování v kapitole „Historická dokumentace“, kde má být dle metodiky umístěna veškerá historická dokumentace, téměř postrádá smysl. V textu se dokonce dají popřípadě uplatnit i plány z kapitoly „Grafické vyhodnocení průzkumu“. Při takovém přístupu se kapitoly obsahující obrazovou či grafickou složku vyprazdňují a pozbývají náplně. Metodika takovýto přístup neumožňuje a integraci obrazové a textové složky předepsanou strukturou elaborátu brání.

Členění dle místa průzkumu a dělby práce

Archivní a historický průzkum zpracovává často specializovaný historik, nikoliv zpracovatel průzkumu. V textaci metodiky jde o kategorický požadavek, formulovaný v dílčích kapitolách „II.3.2 Úkol zpracovatele archivního průzkumu“ a „II.3.3 Požadavky na zpracovatele archivního průzkumu“ (s.13–14). Tento průzkum je samozřejmě rovněž zpracováván na jiném místě než na stavbě. Proto se může jevit jako účelné lokalizovat jej v jediné kapitole elaborátu jako to činí recenzovaná metodika.

Kapitola s netradičním názvem „Archivní/historický průzkum“ zde do sebe zahrнула a nahradila dřívější po sobě následující kapitoly „Dějiny objektu“ a „Prameny a literatura“. Zdá se však, že starší názvy i členění byly vhodnější: obsahově jsou totiž předmětem tohoto zkoumání skutečně dějiny objektu. Starší názvy také odpovídají terminologické konstrukci elaborátu SHP; pojmenování kapitoly vyjadřuje její obsah, ale neoznačuje průzkum, kterým byl tento obsah získán. (Máme tedy například „Hodnotné prvky“, nikoliv „Inventarizační průzkum“.) Část kapitoly zahrnující nejrůznější přehledy pramenů a literaturu je navíc vhodné umístit v rámci elaborátu samostatně, zvláště když se i po stavebním historikovi explicitně vyžaduje aktivní vyhledávání literatury (viz dílčí kapitola „II.4. 4. 2 Orientace v základní literatuře...“, s. 17). Obsah kapitoly pochází ze dvou personálních zdrojů a je potřebné jej editovat. Často pracuje s odkazy na literaturu také kapitola „Hodnocení objektu“. Vnořit přehled pramenů a literatury provázaný s více kapitolami elaborátu do rámce archivního a historického průzkumu není příliš „systémově elegantní“. Chápeme-li SHP jako ucelené odborné dílo, svého druhu monografii o zkoumané stavbě, samostatná kapitola s příslušně strukturovanými seznamy literatury a pramenů se přímo nabízí: na takovýto strukturovaný přehled lze snadno z jakékoliv kapitoly odkázat.

Domnívám se, že se autoři pokusili zvýraznit význam archivního zkoumání tím, že „po něm pojmenovali“ kapito-

lu SHP. Dosáhli ale opaku, archivní průzkum (respektive „archivní/historický průzkum“, jak zní plný název kapitoly) izolovali od ostatních částí elaborátu. Cílem archivního průzkumu by přeci neměla být jen archivní rešerše, ta je pouze meziproduktem zpracování ucelené partie elaborátu dosud nazývané „Dějiny objektu“. Jeho zjištění jsou navíc rozprostřena po celém elaborátu, „nepatří“ jen kapitole v jejímž názvu se objevuje slovo archivní. Klíčová kapitola „Stavební historie“ na výsledky archivního průzkumu nejen reaguje, ale nezřídka je přímo používá, jak bude popsáno v další části recenze. Situace je analogická zjištěním z průzkumu stavby in situ: ani tato zjištění nejsou lokalizována, ale jsou po elaborátu SHP rozprostřena. Pojetí archivního průzkumu v recenzované metodice kodifikuje praxi, kdy specialista zpracuje dokument obsahující archivní průzkum a ten se pak do elaborátu prostě vloží bez ohledu na jeho ostatní části. Autoři dokonce stanovují, že zpracovatel archivního průzkumu se „nesmí pokoušet o vlastní stavebněhistorickou interpretaci... musí ji ponechat stavebnímu historikovi“ (s. 13). Takovéto pojetí ovšem vychází pouze a jen z dělby práce a předpokládaných profesních nedostatků obou profesí: stavební historik nemůže provádět archivní průzkum, protože nedokáže interpretovat (starší) prameny, a archivář zase „nerozumí“ stavební a umělecké historii. Recenzent si je vědom toho, že tyto limity existují, nejsou však relevantní pro všechny situace, kdy je stavebněhistorický průzkum zpracováván. V případě novějších objektů zpracovává SHP často tým složený pouze ze stavebních historiků (nebo i autor jediný). V tomto případě profesní bariéry odpadají a autor (autoři) řeší především otázky obsahové, tedy kde, v jaké kapitole a jakým způsobem archivní zjištění a zjištění ze zkoumání in situ vhodně a ve vzájemných souvislostech uplatnit. I v případech, kdy archivní průzkum skutečně zpracovává specialista, je žádoucí dle mínění recenzenta tuto kapitolu (ať již se nazývá „Dějiny objektu“, nebo „Archivní/historický průzkum“) alespoň elementárně editovat s ohledem na zjištění in situ. Samo archivní badání například nedokáže mnohdy zjistit, zda byl historický plán skutečně realizován či realizován v navržené podobě. Skutečnost, že některý plán realizován nebyl, by přitom měla být konstatována již zde, ponechat takové zjištění až kapitole *Stavební historie* je přinejmenším pro uživatele průzkumu matoucí.

Název kapitoly „Archivní/historický průzkum“ nebyl zvolen šťastně. Pokud by autoři trvali na použití adjektiva „archivní“ pro název kapitoly, daly by se tak snad označit seznamy pramenů a ikonografie, problematické by to ovšem v takovém případě bylo s „literaturou“, jak již bylo ostatně ukázáno.

Kritéria členění a traktování látky v elaborátu SHP

Pragmatická kritéria uspořádání elaborátu SHP nejsou optimální. Spíše než jako textový dokument s obrazovými přílohami, jehož další členění ovlivňuje primárně to, kde a kým byly informace získány, je při dnešních možnostech zpracování digitálních dat vhodnější chápat elaborát SHP jako soustavu **vnitřně provázaných tematických kapitol s integrovanou textovou a obrazovou složkou**, tříděnou dle toho, kde se informace **užijí**. Tuto možnost ilustruji na jediném z možných příkladů: Představme si, že v rámci SHP neorenesančního činžovního domu byla dohledána kompletní plánová dokumentace projektu jeho novostavby i dalších stavebních úprav. Fotografie či sken těchto plánů

je dle požadavků recenzované metodiky nutné umístit do kapitoly „X. Historická dokumentace“, vyhodnotit v kapitole „III. Archivní/historický průzkum“ a provázat odkazy. Pokud bychom akceptovali možnost integrace textové a obrazové složky nejen pro kapitolu „Popis“, patřila by do kapitoly „III. Archivní/historický průzkum“. Byla získána v jeho rámci. Na takovéto sadě plánů lze však velmi instruktivně založit výklad stavební historie. Proto je vhodné umístit ji právě do kapitoly s tímto názvem. Samozřejmě, že při terénním průzkumu a posléze v kapitole „Popis“ bývá potřebné takové informace doplnit, upřesnit a mnohdy i korigovat, nicméně tato kapitola, kromě toho, že dokumentuje stav objektu před stavebními zásahy, spíše dokládá evidentní zjištění a není jejich základním zdrojem. Má tedy u takovéto stavby poněkud jinou poznávací funkci i obsah než u vrstevnatých staveb z období historických slohů, kde nejstarší plánová dokumentace v naprosté většině případů neexistuje a kde právě při terénním průzkumu je (v konfrontaci s archivními zjištěními) stavební vývoj soustavou úvah doslova rekonstruován. Je zcela v logice reálného postupu zkoumání, když v elaborátech SHP mladších objektů s dobře doloženou historickou plánovou dokumentací nezřídka následuje kapitola „Stavební historie“ hned za kapitolou „Dějiny objektu“. Takové uspořádání ani jinou částečnou **variabilitu pořadí** kapitol však metodika **neumožňuje**.

Do striktně stanovené struktury elaborátu také nelze **přidat další kapitolu**. Samostatnou kapitolu přitom někdy mívají **nálezové situace**. Paradoxně takovému řešení „nahrává“ sama textace recenzované metodiky, jejíž dikce neumožňuje jejich historickou interpretaci do elaborátu SHP rozumně umístit.⁸⁾ Do elaborátu není možné zařadit (předsadit) ani mnohdy potřebnou kapitolu výkladu o **urbanistickém vývoji** lokality, ta musí zůstat skryta a rozdělena v rámci kapitoly „Archivní/historický průzkum“ a „Stavební historie“. Urbanistický aspekt stavebněhistorického zkoumání je v recenzované metodice podceňen. Přitom je tématem tradičním. V systematické pasportizaci prováděné SÚRPMO byly zpracovávány průzkumy urbanistické povahy (většinou ve formě tzv. blokového pasportu) jako podklad a východisko pro průzkumy jednotlivých staveb, jejichž zpracovatelé pak „doplňovali kamínky do mozaiky“ široce založené průzkumové práce a urbanistickou problematiku již nemuseli řešit. Dnešní zpracovatelé SHP jsou v obtížnější situaci, urbanistickou část průzkumu zpracovávají sami. Řeší přitom náročné otázky: jaký územní rozsah, časovou hloubku a míru podrobnosti zvolit, aby byl výklad co nejpregnantnější. Úvodní urbanistická kapitola je za této situace přinejmenším systémově vhodná. Vymezuje a odůvodňuje základní kontextuální rámec zkoumání jednotlivé stavby a svým způsobem také nahrazuje dnes chybějící urbanistickou vrstvu prů-

zkumů prováděných v rámci systematické pasportizace. To, že metodika neumožňuje přidat k předepsaným kapitolám elaborátu SHP v případě potřeby kapitolu o vývoji území (ale ani jinou kapitolu), považuji za chybu.

SHRnutí

Nemohu se zbavit dojmu, že se autoři pokusili zachovat pro stavebněhistorický průzkum pohodlný zvykový rámec standardního nedestruktivního SHP. Jak se však říká, „svět se změnil“, změnil se důraz badatelského zaměření, a zejména pak podoba elaborátu SHP v praxi. Tyto změny recenzovaná metodika adekvátně zachytit nedokázala. Sondážní průzkumy tak stále vytvářejí tematickou bariéru,⁹⁾ za níž podrobnější výklad nejde, a vedou k nevhodně zobecněnému fázování průzkumové činnosti. Metodika se náležitě nezabývá uplatněním hlediska historického urbanismu, podobně jako syntetickou tematikou „stavební mikrohistorie“ s pro ni příznačnou integrací nejen textové a obrazové složky, ale také hlediska chronologického (historického) a morfologického (topologického). Autoři tato témata nanejvýš okrajově zmínili, ale do uceleného výkladu nezahrnuli. Konceptní rámec standardního, nedestruktivního SHP, který stál v pozadí jejich uvažování, koneckonců ani jiné řešení neumožňoval. Je totiž, při veškerém respektu k tradici, pouhopouhým zvykovým rámcem jedné historicky úspěšné speciální metodiky celobjektového průzkumu, který obecnou metodiku SHP neunese. V jeho logickém systému pro ni není místo. Autoři nepochopili, že má-li být obecná metodika systémově dobře postavena, nezbyvá než tento rámec opustit a vytvořit rámec nový.

Strnulá struktura dvanácti kapitol v neměnném pořadí, kterou metodika předepisuje, navíc brání badatelům z těchto zastaralých mantinelů vystoupit. Díky podrobně zpracovanému popisu postupu terénního průzkumu a informačně bohatým přílohám může být recenzovaná práce poučným zdrojem informací a dobrým východiskem pro začínající badatele. Měřítkem pro kvalifikované průzkumy či dokonce jejich kontrolu by se však stát neměla.

JOSEF HOLEČEK

8) V kapitole „Stavební historie“ se zdůrazňuje stručnost, sumárnost, „jednoduché bloky textu“ apod. (zejm. s. 44). Zdá se, že autoři nestanovují požadavky na celkovou strukturu této kapitoly, ale požadavky jen na jednu její součást, označovanou jako shrnutí či sumarizace stavebního vývoje. Dokumentace nálezových situací má být dle metodiky zařazena v kapitole „Popis“ a jejich interpretace „ve smyslu analýzy stavebního vývoje“ (s. 38) v kapitole „Stavební historie“ (kde mimochodem již není zmíněna). Pokud se ve zkoumaném objektu nachází řada složitých nálezových situací jako výraz „stavební mikrohistorie“, je krajně obtížné „dostat je“ do takto stanoveného chronologického rámce kapitoly. Je také neoperativní je „ve smyslu analýzy stavebního vývoje“ vyhodnocovat separátně, tedy bez příslušné fotografické dokumentace.

9) Je příznačné, že partie problematiky, které se ocitají za tímto zvykovým rámcem a za strukturovaným popisem, obsahují zveličené charakteristiky. Elaborát SHP nemůže zahrnout „kompletní výsledky každého dílčího průzkumu (...) například ve formě zprávy či posudku“ (s. 43). Takovýto předpis je nerealistický. Například dokumentace restaurátorského průzkumu se obvykle nazývá „zpráva“ a může zachycovat desítky vyhodnocených sond. Tak obsáhlou dokumentaci/zprávu elaborát SHP rozumně nepojme, nebo se z něj vytvoří sborník všech provedených průzkumů. SHP by měl zachycovat jen takové výsledky takových průzkumů, které jsou z hlediska jeho zkoumání relevantní. Jeho zpracovatel ve skutečnosti nevyužívá „komplexních výsledků průzkumů“, ale spíše jejich konkrétních zjištění (zejména z jejich analytické části), která interpretuje z hlediska potřeb zkoumání stavebněhistorického. Může využít i některých výsledků z jejich závěrů: například pro upřesnění otázek historické vrstevnatosti může posloužit interpretace obsažená v průzkumu restaurátorském, vyhodnocení průzkumu stavebnětechnického lze použít pro upřesnění ve vymezování závad objektu apod.